

Latvijas parasto putnu skaita pārmaiņas pēdējos piecos gados

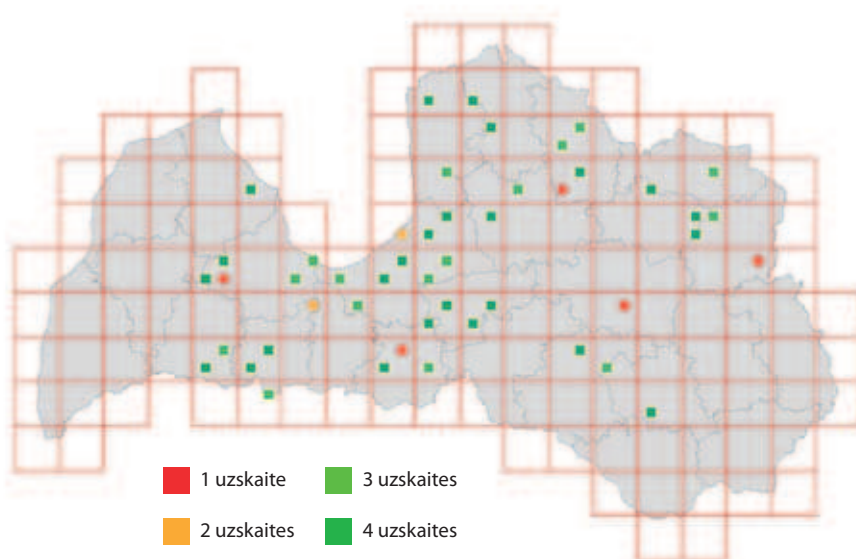
AINĀRS
AUNIŅŠ,

IEVA MĀRDEGA

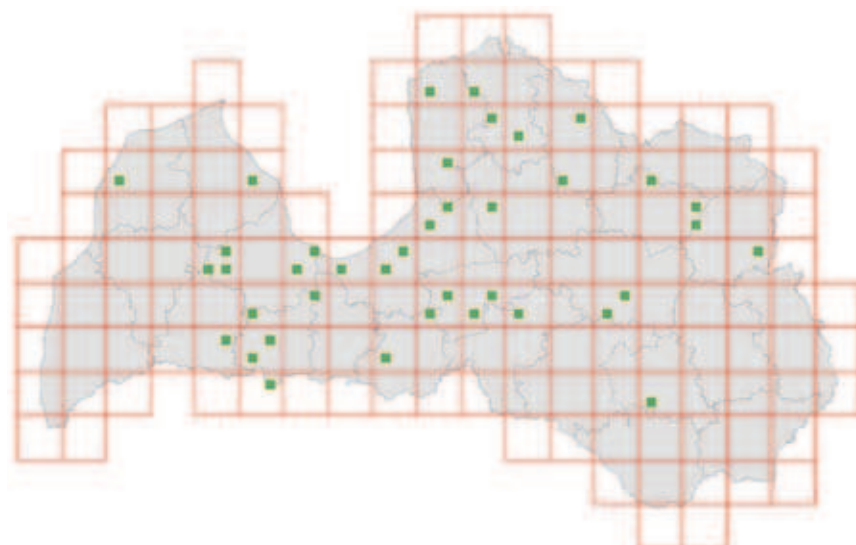
Vispirms PALDIES visiem 2009. gada uzskaišu dalībniekiem – pirmkārt tiem, kuri veikuši trīs un četras uzskaites: Aigaram Barvikam, Aijai Bensonei, Agnim Bušam, Ilzei Circenei, Andrai Čaupalei, Albertam Čeirānam, Ingai Freibergai, Mārim Jaunzemim, Aigaram Kalvānam, Elvijam Kantānam, Jurim Kazubiernim, Viesturam Ķerum, Ingmāram Ķieciņam, Edgaram Laucim, Andim Liepam, Valdim Lukjanovam, Sintijai Martinsonei, Ilonai Mednei, Aivaram Meinardam, Irisai Mukānei, Mārtiņam Platacim, Jānim Priedniekam, Edmundam Račinskim, Jānim Reihmanim, Elīzei Spridzānei, Antrai Stīpniecei, Mātišam Stundam un Ilzei Vilšķērstei! Paldies visiem, kuri veica vismaz vienu uzskaiti – Andrim Avotiņam jun., Edgaram Dzenim, Andrim Ertam, Sandrai Ikaunieci, Dainim Jansonam, Oskaram Keišam, Andrim Kleperam, Lienai Kukainei, Jānim Ķuzem, Marinai Šiļinai, Janai Tšernovai un Viesturam Vintulim!

Esam saņēmuši un apkopojuši datus par 48 maršrutiem, kuros putni skaitīti 2009. gadā. "Aizņemto" maršrutu skaits turpina augt, tomēr vēl arvien to izvietojums ir ļoti nevienmērīgs. Rietumkurzemē pērn nebija neviena aktīva maršruta, bet Dienvidaustrumlatvijā – tikai daži (1. attēls).

Nu jau ir 55 tādi maršruti, kuros vismaz kādā no pieciem programmas gadiem veiktas vismaz trīs uzskaites

1. attēls. Ligzdojošo putnu monitoringa uzskaišu maršruti 2009. gadā.

2. attēls. 39 uzskaišu maršruti, kuros vismaz trīs uzskaites sezonā metodiskā noteiktajos laikos notikušas vismaz divas no pieciem uzskaišu gadiem.

ligzdošanas sezonā, un 39 tādi, kuros tas noticis divus vai vairāk gadus (2. attēls). Uz šiem datiem tad arī balstās tālāk aprakstītais putnu skaita pārmaiņu vērtējums.

Putnu skaita pārmaiņu īstermiņa (kopš 2005. gada) tendenču analīze veikta 98 Latvijā ligzdojošām putnu sugām. Salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu pieaudzis to sugu skaits, kurām var ticami novērtēt skaita pārmaiņu virzienu. Statistiski

būtiski ligzdojošo pāru skaits ir mainījies 37 sugām – sešām tas ir samazinājies, bet 31 – palielinājies. Divām sugām populācijas bijušas stabilas, bet pārējām tendences vēl nav skaidras. Reģistrētās pārmaiņas visām analizētajām sugām apkopotas 1. tabulā. Skatoties tabulu, var rasties jautājums – kāpēc starp sugām, kuru skaits ir mainījies būtiski (izceltās sugas), nav daudzu no tām, kurām ir konstatētas daudz lielākas procentuālās skaita pārmaiņas?

Zaļzubišu *Carduelis chloris* skaits
pēdējos piecos gados
būtiski palielinājies.
Foto: A. Auniņš

Čuņčiņš *Phylloscopus collybita* ir viena no tām divām sugām,
kuru skaits aizvadītajos piecos gados bijis stabils.
Foto: A. Auniņš

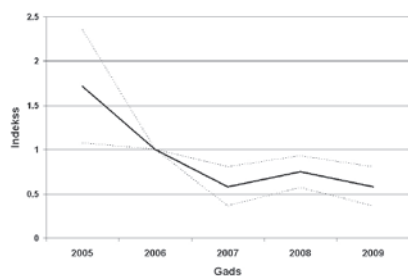

Vītišu *Phylloscopus trochilus* skaits pēdējos
trīs gadus samazinās.
Foto: A. Auniņš

1. tabula. Populācijas lieluma pārmaiņas 98 putnu sugām salīdzinājumā ar 2006. gadu, un gada vidējā pārmaiņa. Izceltas tās sugas, kam tendence ir statistiski ticama, – sugas, kam līgздоjošo pāru skaits pieaug, ir zilas, kam samazinās – sarkanās, bet kam stabils – zaļās.

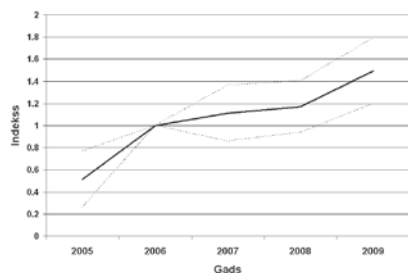
Latviski	Latīniski	Pārmaiņa pret 2006. g. (%)	Gada vidējā pārmaiņa (%)
Baltais stārķis	<i>Ciconia ciconia</i>	-9,76	-0,96
Meža pīle	<i>Anas platyrhynchos</i>	43,01	15,84
Gaigala	<i>Bucephala clangula</i>	253,73	21,43
Lielā gaura	<i>Mergus merganser</i>	128,04	10,07
Niedru lija	<i>Circus aeruginosus</i>	40,13	9,81
Vistu vanags	<i>Accipiter gentilis</i>	-25,00	-10,44
Zvirbuļvanags	<i>Accipiter nisus</i>	200,00	24,57
Peļu klijāns	<i>Buteo buteo</i>	-43,40	-12,45
Mežzirbe	<i>Bonasa bonasia</i>	-30,31	-22,18
Rubenis	<i>Tetrao tetrix</i>	-26,56	-4,64
Grieze	<i>Crex crex</i>	-31,38	-3,87
Dzērve	<i>Grus grus</i>	62,98	12,02
Ķīvīte	<i>Vanellus vanellus</i>	0,41	-6,67
Mērkaziņa	<i>Gallinago gallinago</i>	5,10	1,22
Sloka	<i>Scolopax rusticola</i>	-41,67	-21,68
Meža tilbīte	<i>Tringa ochropus</i>	-32,26	-9,30
Mājas balodis	<i>Columba livia domest.</i>	170,06	12,09
Meža balodis	<i>Columba oenas</i>	38,71	26,77
Lauku balodis	<i>Columba palumbus</i>	4,15	3,81
Parastā ūbele	<i>Streptopelia turtur</i>	88,33	5,31
Dzeguze	<i>Cuculus canorus</i>	-13,53	-4,11
Svīre	<i>Apus apus</i>	1364,51	145,79
Titīņš	<i>Jynx torquilla</i>	-42,12	-6,47
Pelēkā dzilna	<i>Picus canus</i>	7,82	12,42
Melnā dzilna	<i>Dryocopus martius</i>	25,93	4,66
Dižraibais dzenis	<i>Dendrocopos major</i>	30,08	15,69
Vidējais dzenis	<i>Dendrocopos medius</i>	-0,15	-8,31
Baltmugurdzenis	<i>Dendrocopos leucotos</i>	-7,67	-0,22
Mazais dzenis	<i>Dendrocopos minor</i>	-32,00	2,43
Sila cīrulis	<i>Lullula arborea</i>	51,64	10,50
Lauku cīrulis	<i>Alauda arvensis</i>	25,1	8,93
Bezdelīga	<i>Hirundo rustica</i>	-4,42	4,01
Mājas čurkste	<i>Delichon urbica</i>	52,58	12,3
Koku čipste	<i>Anthus trivialis</i>	-16,44	-4,22
Plāvu čipste	<i>Anthus pratensis</i>	25,72	15,72
Dzeltenā cielava	<i>Motacilla flava</i>	-51,99	-22,40
Baltā cielava	<i>Motacilla alba</i>	-9,38	5,38
Paceplītis	<i>Troglodytes troglodytes</i>	41,71	10,33
Peļkājīte	<i>Prunella modularis</i>	3,21	-1,81
Sarkanrīklīte	<i>Erithacus rubecula</i>	13,65	7,59
Lakstīgala	<i>Luscinia luscinia</i>	16,08	4,18
Melnais erickiņš	<i>Phoenicurus ochruros</i>	30,72	27,07
Erickiņš	<i>Phoenicurus phoenicurus</i>	22,51	14,17
Lukstu čakstīte	<i>Saxicola rubetra</i>	2,33	2,42
Akmeņčakstīte	<i>Oenanthe oenanthe</i>	-41,60	-9,84
Melnais mežastrazds	<i>Turdus merula</i>	16,64	7,09
Pelēkais strazds	<i>Turdus pilaris</i>	50,25	25,77

Latviski	Latīniski	Pārmaiņa pret 2006. g. (%)	Gada vidējā pārmaiņa (%)
Dziedātājstrazds	<i>Turdus philomelos</i>	36,64	4,00
Plukšķis	<i>Turdus iliacus</i>	27,37	4,29
Sila strazds	<i>Turdus viscivorus</i>	16,12	4,56
Kārķļu ķauķis	<i>Locustella naevia</i>	34,24	6,64
Upes ķauķis	<i>Locustella fluviatilis</i>	13,38	-4,79
Ceru ķauķis	<i>Acrocephalus schoenobaenus</i>	9,57	1,50
Purva ķauķis	<i>Acrocephalus palustris</i>	26,90	6,93
Niedru strazds	<i>Acrocephalus arundinaceus</i>	-21,67	-3,25
Iedzeltenais ķauķis	<i>Hippolais icterina</i>	26,98	11,60
Gaišais ķauķis	<i>Sylvia curruca</i>	79,35	15,23
Brūnspārnu ķauķis	<i>Sylvia communis</i>	9,47	10,29
Dārza ķauķis	<i>Sylvia borin</i>	-13,86	-3,25
Melngalvas ķauķis	<i>Sylvia atricapilla</i>	3,11	6,11
Svirlītis	<i>Phylloscopus sibilatrix</i>	0,78	0,37
Čunčiņš	<i>Phylloscopus collybita</i>	0,87	0,40
Vītītis	<i>Phylloscopus trochilus</i>	-28,19	-7,62
Zeltgalvītis	<i>Regulus regulus</i>	2,33	5,19
Pelēkais mušķērājs	<i>Muscicapa striata</i>	-37,21	-10,89
Mazais mušķērājs	<i>Ficedula parva</i>	48,75	21,4
Melnais mušķērājs	<i>Ficedula hypoleuca</i>	33,17	8,99
Garastīte	<i>Aegithalos caudatus</i>	-6,40	0,38
Purva zilīte	<i>Parus palustris</i>	35,01	-1,13
Pelēkā zilīte	<i>Parus montanus</i>	-26,48	-7,81
Cekulzilīte	<i>Parus cristatus</i>	73,18	19,68
Meža zilīte	<i>Parus ater</i>	-19,34	11,09
Zilzilīte	<i>Parus caeruleus</i>	264,76	43,32
Lielā zilīte	<i>Parus major</i>	93,32	25,99
Dzilnītis	<i>Sitta europaea</i>	66,89	14,45
Mizložņa	<i>Certhia familiaris</i>	43,32	9,49
Vālodze	<i>Oriolus oriolus</i>	10,56	7,37
Brūnā čakste	<i>Lanius collurio</i>	3,39	-6,04
Silis	<i>Garrulus glandarius</i>	72,06	13,29
Žagata	<i>Pica pica</i>	28,41	15,51
Riekstrozis	<i>Nucifraga caryocatactes</i>	21,90	19,60
Kovārnis	<i>Corvus monedula</i>	97,93	35,82
Vārna	<i>Corvus corone cornix</i>	75,07	25,86
Krauklis	<i>Corvus corax</i>	49,03	1,80
Mājas strazds	<i>Sturnus vulgaris</i>	51,52	16,56
Mājas zvirbulis	<i>Passer domesticus</i>	51,43	19,09
Lauku zvirbulis	<i>Passer montanus</i>	71,56	10,19
Žubīte	<i>Fringilla coelebs</i>	-16,54	0,14
Zaļžubīte	<i>Carduelis chloris</i>	71,45	24,11
Dadzītis	<i>Carduelis carduelis</i>	119,12	28,97
Ķivulis	<i>Carduelis spinus</i>	26,05	-9,82
Kaņepītis	<i>Carduelis cannabina</i>	70,32	34,59
Egļu krustknābis	<i>Loxia curvirostra</i>	17,15	19,44
Mazais svilpis	<i>Carpodacus erythrinus</i>	-38,91	-9,74
Svilpis	<i>Pyrrhula pyrrhula</i>	13,34	8,99
Dižknābis	<i>Coccothraustes coccothraustes</i>	142,30	26,00
Dzeltenā stērste	<i>Emberiza citrinella</i>	38,58	11,02
Niedru stērste	<i>Emberiza schoeniclus</i>	39,51	23,99

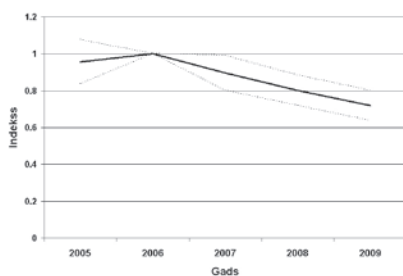
$$S = 0.7832 \pm 0.1025$$

A. Sloka *Scolopax rusticola*

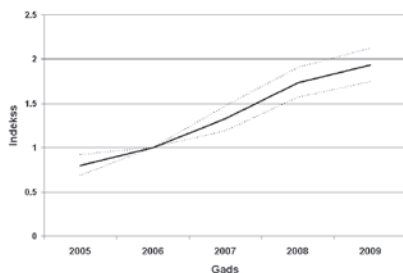
$$S = 1.2577 \pm 0.1226$$

C. Pelēkais strazds *Turdus pilaris*

$$S = 0.9238 \pm 0.0265$$

B. Vītītis *Phylloscopus trochilus*

$$S = 1.2599 \pm 0.0368$$

D. Lielā zīlīte *Parus major*

Peļu klijānu skaits atkal sācis strauji sarukt pēc 2007. gada (4. attēls A). Šī samazināšanās vistīcāmāk saistīta ar galveno barības objektu – sīko peļveidīgo grauzēju – skaita svārstībām – to zemo pieejamību 2008. un 2009. gadā (Pupila 2009). Ir pamats sagaidīt, ka barības resursiem atjaunojoties, ligzdojošo klijānu populācija atkal pieaugs. Tomēr klijānu skaits samazinās arī ilgtermiņā (sk. tālāk).

Slokai skaita pārmaiņas iepriekšējos gados nav analizētas. Tā kā suga ir aktīva galvenokārt krēslā un naktī, to nevar uzskatīt par ligzdojošo putnu monitoringa mērķa sugu. Tomēr, lai gan iegūtie dati nav piemēroti šīs sugas populācijas lieluma un sastopamības blīvuma novērtēšanai, mainīgums sugas sastapšanas biežumā uzskaišu laikā liecina, ka skaita pārmaiņas ir notikušas. Visbūtiskāk skaits mainījies starp 2005. un 2007. gadu, bet turpmākajos gados skaits svārstījies apmēram 2007. gada līmenī (3. attēls A).

Koku čipstei un vītītim skaits sācis samazināties attiecīgi pēc 2007. un 2006. gada (4. attēls C un 3. attēls B). Abas ir bieži sastopamas ar kokaudzēm saistītas ģenerālistu sugas, kuras ziemo Āfrikā. Ņemot vērā, ka abas sugas apdzīvo ļoti

3. attēls. Ligzdojošo putnu skaita pārmaiņas no 2005. līdz 2009. gadam.

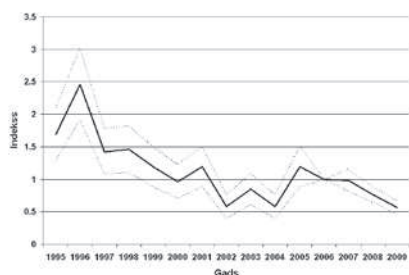
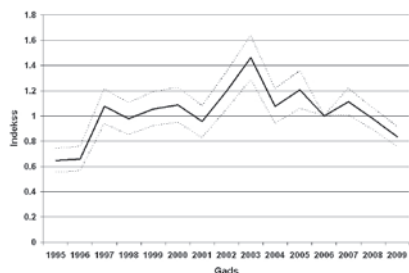
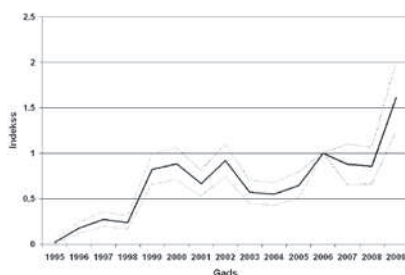
Tas tāpēc, ka šo pārmaiņu ticamība nav tik augsta – vai nu aprēķiniem bijis pieejams ļoti mazs datu apjoms (piemēram, suga konstatēta tikai nedaudzos maršrutos, un tāpēc liela loma var būt nejaušībai), vai arī sugas skaits pa gadiem ir izteikti svārstījies. Izceltas ir tās sugas, kam notikušo pārmaiņu (vai skaita stabilitātes) ticamība ir augstāka par 95%.

Skaitis samazinājies peļu klijānam, mežzirbei, slokai, koku čipstei, vītītim un ķivulim. Mežzirbei un ķivulim šādas tendences tika konstatētas jau iepriekšējā gadā un par to iespējamiem iemesliem rakstijām jau iepriekš (Auniņš, Mārdega 2009). Pārējām četrām sugām tikai tagad šī tendence kļuvusi pierādāma.

Peļu klijāna *Buteo buteo* skaita samazināšanās Latvijā vērojama vismaz pēdējos 15 gadus.

Foto: A. Auniņš

A. Peļu klijāns *Buteo buteo*C. Koku čipste *Anthus trivialis*B. Dzērve *Grus grus*D. Pļavu čipste *Anthus pratensis*

4. attēls. Ligzdojošo putnu skaita pārmaiņas no 1995. līdz 2009. gadam.

plašu biotopu spektru un nav cieši saistīts ar kādu specifisku biotopu, turklāt nozīmīgas pārmaiņas šo sugu apdzīvoto biotopu platībās vai pieejamībā Latvijā nav notikušas un nav konstatēta skaita samazināšanās arī citām ar kokaudzēm saistītām ģenerālistu sugām, ticamāks izskaidrojums novērotajam šo sugu samazinājumam ir nelabvēlīgi apstākļi to ziemošanas vietās Āfrikā.

Starp sugām ar skaita samazinājuma tendenci šogad vairs nav citas Āfrikā ziemojošas sugas – upes ķauķa. 2009. gadā tā populācija atkal pieauga un sugas skaita pārmaiņu tendence mainījies no “samazinās” uz “neskaidra”.

Liels ir to sugu skaits, kuru populācijas pēdējo piecu gadu laikā pieaugušas. Pēdējās trīs ziemas Latvijā un Eiropā kopumā ir bijušas diezgan maigas. Tās atspoguļojas arī putnu skaita pārmaiņās – gandrīz visas šīs “pieaugošās” sugas (ar neredzamiem izņēmumiem) ir tuvie migranti vai daļēji nometnieki, turklāt tādi, kas Latvijā necieš no piemērotu ligzdošanas biotopu trūkuma. Tāpēc īpaši interesanti būs redzēt 2010. gada uzskaišu rezultātus. Būtu gaidāms, ka pēc aizvadītās bargās ziemas ligzdošanas teritorijas šogad būs aizņēmis mazāks skaits šo sugu pārstāvju.

Divām sugām – čuņčiņam un žubītei – skaits šajos piecos gados bijis stabils. Tas nozīmē, ka šajā laikā to skaits pa gadiem nav krasi svārstījies un kopējā mainība bijusi mazāk nekā 1% robežās.

Ar lauksaimniecības zemēm saistītām putnu sugām un tādām, kas tajās ir pietiekami parastas, mums ir dati par skaita pārmaiņām jau kopš 1995. gada. Tie rāda, ka salīdzinājumā ar 20. gs. 90. gadu vidū ir ievērojami sarucis peļu klijānu skaits un šī lejupslīde turpinās joprojām (sk. iepriekš; 4. attēls A). Gluži pretēji skaits mainījies dzērvei (4. attēls B). Vēl 20. gs. 90. gadu sākumā tā ārpus purviem bija ļoti reta, bet tad tās skaits pieauga, jo suga sāka strauji aizņemt jaunus, līdz šim neizmantotus biotopus – bebraines, mitras lauksaimniecības zemes u.tml.

Līdz 21. gs. pirmā gadu desmita pirmajai pusei strauji saruka pļavu čipstu skaits (4. attēls D). Tas notika gan tāpēc, ka daļa pļavu un ganību tika uzarta, bet arumos suga dzīvo daudz zemākā blīvumā, gan arī tāpēc, ka daudzas agrākās lauksaimniecības zemes tika pamestas un pamazām aizauga ar kokiem un krūmiem, tā kļūstot pļavu čipstei nepiemērotas. Šajā laikā strauji pieauga koku čipstes skaits – pļavu

čipstei nederīgās teritorijas kļuva piemērotas koku čipstei (4. attēls C). Pēdējos gados pļavu čipstu skaits ir atkal pieaudzis, bet tagad samazinās koku čipstu skaits.

Vēlreiz pateicamies visiem uzskaišu dalībniekiem par izturību un aicinām neizlaist nevienu no uzskaitēm 2010. gadā! Labāk lai uzskaitē notiek kādu dienu ārpus metodikā noteiktā uzskaites perioda, nekā tā nenotiek nemaz.

Tie, kas vēl ligzdojošo putnu uzskaišu programmā nav iesaistījušies, jau tagad var sākt pieteikties uz brīvajiem uzskaišu maršrutiem nākamajai uzskaišu sezonai. Savlaicīga pieteikšanās dos jums iespēju ātrāk saņemt maršruta kartes un vēl šovasar to izstaigāt un sagatavoties uzskaitēm.

Literatūra

- Auniņš A., Mārdega I. 2009. Ligzdojošo dienas putnu uzskaišu rezultāti pēc ceturrtās sezonas. *Putni dabā* 2009/1: 10–12.
- Pupila A. 2009. Teiču dabas rezervāta administrācijas pētījumu atskaite. Ļaudona.

Pļavu čipste *Anthus pratensis*.
Foto: A. Auniņš

Koku čipste *Anthus trivialis*.
Foto: A. Auniņš